

Hemşirelik ve Sağlık Alanı Dışında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Sosyal El Yıkama ile İlgili Görüş ve Davranışları

Opinions and Behaviors of University Students Who Learned in Nursing and Other Fields of Health Science Related to Social Handwashing

Seda ÇAĞLAR¹, Özge Eda YILMAZ¹, Sevim SAVAŞER²

¹İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Biruni Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Amaç: Araştırma hemşirelik ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal el yıkama ile ilgili bilgi ve davranışlarını belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki araştırmanın evrenini İstanbul'daki bir üniversitede öğrenim gören öğrenciler; örneklemini ise çalışmaya katılmayı kabul eden, hemşirelik bölümünde öğrenim gören 185 öğrenci ile sağlık alanı dışındaki bölümlerde öğrenim gören 177 öğrenci oluşturdu (N=362). Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu ile toplandı. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde ortalama, yüzdelik ve ki-kare testi kullanıldı.

Bulgular: Araştırma kapsamındaki öğrencilerin yaş ortalamasının 20.07±1.79 yıldır. Çoğunluğunun kız olduğu (%79,8), hemşirelikte öğrenim gördüğü (%51,1), birinci sınıfta olduğu (%40,9) ve öğrenci yurdunda kaldığı (%61,9) saptandı. "Günlük el yıkama sayınız kaçtır?" sorusuna hemşirelik öğrencilerinin %19,5'inin, diğer bölümlerdeki öğrencilerin %17,5'inin "11 kez ve üzeri yıkıyorum" yanıtını verdikleri, "Ellerinizi ne kadar süre yıkarsınız?" sorusuna hemşirelik öğrencilerinin %60'unun, diğer bölümlerdeki öğrencilerin ise %0,6'sının "15 saniyeden fazla." yanıtını verdikleri, "Ellerinizi kurular mısınız?" sorusuna hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun (%59,5) diğer öğrencilerin ise %9,6'sının "Her zaman kurularım" yanıtını verdikleri ve bu bulguların hemşirelik öğrencilerinin lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı olduğu belirlendi (p<0,05).

Sonuç: Bu sonuçlar doğrultusunda, hemşirelik öğrencilerinin daha bilinçli olduğu fakat her iki grubun da el yıkama davranışlarını geliştirmek için eğitim gereksinimleri olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Üniversite öğrencisi, hemşire, sosyal el yıkama, hijyen

ABSTRACT

Objective: The aim of the study was to determine the knowledge and behavior of university students who did not receive education, and training in nursing and other departments of health sciences related to social handwashing in 5 categories.

Method: The students who were attending a university in Istanbul formed the universe of this descriptive research, while its sampling consisted of 185 students educating in the nursing department, and 177 student educating in other departments (n=362) who agreed to participate in the study. The data were collected using a questionnaire form prepared by researchers. For the evaluation of data obtained mean, percentile and chi-square test were used.

Results: The mean age of the students was 20.07±1.79 years. It was determined that the majority of the students included in the survey was girls (79.8%, n=35), nursing students (51.1%), first grade students (40.9%) and they were staying in dormitories (61.9%). In answer to the question, "How often do you wash your hands?" 19.5% of the nursing students and 17.5% of the students in the other sections gave the answer "11 times and over"; In response to the question "How long are you washing your hands?" 60% of the nursing students and 0.6% of the students in the other sections gave the answer "more than 15 seconds" In answer to "Do you dry your hands?" 59.5% of the nursing students and 9.6% of the other students answered "always" (p<0.05). These findings were determined to be statistically significant in favour of the nursing students.

Conclusion: These results indicate that nursing students are more conscious about hand washing, but both groups need training to improve their hand washing habits.

Keywords: University student, nurse, social hand washing, hygiene

Alındığı tarih: 15.05.2017

Kabul tarihi: 04.07.2018

Yazışma adresi: Ass. Özge Eda Yılmaz, İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, İstanbul - Türkiye

e-posta: ozgedak@gmail.com

doi: 10.5222/jaren.2018.083

GİRİŞ

Bireyin bedenini temiz tutmak ve hastalıkların oluşmasını engellemek için yaptığı tüm koruyucu önlemler kişisel hijyen uygulamaları olarak tanımlanmaktadır^(1,2). Günlük yaşamda vücudun dış ortam ile en çok temasta olan ve dolayısıyla en fazla kirlenen bölgesi ellerdir⁽¹⁾. Yeterli el hijyeninin sağlanması, enfeksiyonları önlemede en etkili yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, sosyal bir davranış biçimi olan el yıkama toplum sağlığının korunması ve sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir⁽³⁾.

Sosyal el yıkama, sosyal yaşamdaki el temasını gerektiren kirli ya da kontamine tüm rutin işlemlerden sonra ellerin yalnızca su ve sabunla mekanik hareketler yardımıyla yıkanarak geçici mikroorganizmaların büyük bir çoğunluğunun uzaklaştırılmasıdır⁽⁴⁾. Özellikle tuvalet öncesi/sonrası ve beslenme öncesinde/sonrasında sabun ve su ile el yıkamak en temel halk sağlığı önlemlerinden biri olmasına karşın, halen gelişmekte olan ülkelerde el yıkama davranışı yetersiz kalmaktadır^(3,5,6). Tüm dünyada özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, yaklaşık 2,6 milyar kişi, sağlıksız çevre koşullarında yaşamaları ve hijyen uygulamalarından yoksun olmaları nedeniyle sıklıkla enfeksiyon hastalıklarına yakalanmaktadır^(7,8). Her yıl 5 yaş altında yaklaşık 3,5 milyon çocuk gastrointestinal ve solunum sistemi hastalıkları nedeniyle ölmektedir⁽⁹⁾. Tek başına su ve sabunla el yıkamak diyare ve solunum yolu enfeksiyonları oranlarını önemli ölçüde azaltmaktadır⁽¹⁰⁻¹⁵⁾.

Sosyal el yıkamanın etkinliği; el yıkamanın sıklığı, süresi, el yıkamada kullanılan ürünler vb. birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir⁽¹⁶⁾. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention-CDC), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-DSÖ) ve Enfeksiyon Kontrol Birliği (Assosiation for Professionals in Infection Control-APIC) gibi önemli sağlık otoriteleri toplumu bilgilendirmek için sosyal el yıkamanın önemini vurgulayan ve el yıkamanın en doğru şekilde nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin bilgiler veren çeşitli rehberler yayınlamaktadır^(14,17,18). Türkiye’de de Sağlık Bakanlığı tarafından el yıkama rehberleri oluşturulmuş ve 2012 yılında “Türkiye El Yıkama Araştırması” yapılmıştır⁽¹⁹⁾.

Sürekli kalabalık alanlarda bulunan öğrencilere doğru el yıkama davranışlarının kazandırılması, hastalıkların önlenmesi açısından oldukça önemlidir⁽²⁰⁾. Ayrıca öğrenciler toplumun diğer kesimlerine göre bilgiye ve gelişime daha açıktırlar. Öğrencilere uygun ve doğru el yıkama davranışlarının kazandırılabilmesi için enfeksiyon etkenlerinin ellerle nasıl bulaştığı ve elleri nasıl yıkamak gerektiği konularında bilincin yerleştirilmesi ve bu bilgilerin sürekli pekiştirilmesi gerekmektedir⁽²¹⁾. Bu doğrultuda araştırma, hemşirelik ve sağlık alanı dışında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal el yıkama ile ilgili görüş ve davranışlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirildi.

YÖNTEM

Tanımlayıcı araştırma tasarımı şeklinde planlanan araştırmaya yön veren sorular:

1. “Hemşirelik ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal el yıkama ile ilgili görüşleri arasında fark var mıdır?”
2. “Hemşirelik ve sağlık alanı dışındaki bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal el yıkama ile ilgili davranışları arasında fark var mıdır?” olarak belirlendi.

Araştırmanın evrenini İstanbul’daki bir üniversitede yükseköğrenime devam eden tüm öğrenciler (N=613); örneklemini ise, 2010-2011 akademik yılı güz yarısında eğitimine devam eden, çalışmaya katılmak için gönüllü olan ve anketi eksiksiz dolduran üniversitenin sağlık alanı dışındaki (Fen ve Edebiyat Fakültesi) bölümlerinde öğrenim gören 177 öğrenci ile hemşirelik bölümünde öğrenim gören 185 öğrenci oluşturdu (N=362). Gerekli kurum izinleri alındıktan sonra çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere çalışmanın amacı anlatılarak yazarlar tarafından oluşturulan veri toplama formu uygulandı. Veri toplama formunun birinci bölümü; yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf, çalışma durumu, anne-baba eğitim düzeyi, aile yapısı ve yaşanılan yere ait tanıtıcı özelliklerine, ikinci bölümü ise öğrencilerin sosyal el yıkama ile ilgili bilgi ve davranışlarına yönelik toplam 23 sorudan oluşmaktaydı. Veri toplama formu, öğrencilere sınav dönemlerinde araştırmacı tarafından uygulandı ve uygulama yaklaşık 5 dk. sürdü.

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için IBM Statistical Package for the Social Sciences Statistics 22 (IBM SPSS, Türkiye) programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (yüzdellik, ortalama, ki-kare) kullanıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında istatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması $20,07 \pm 1,79$ yıl idi. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun cinsiyetinin (hemşirelik öğrencilerinin %74,6’sı, sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %85,3’ü) kız olduğu, hemşirelik öğrencilerinin %43,2’sinin ($n=80$), sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %38,4’ünün ($n=68$) 1. sınıf öğrencisi olduğu, hemşirelik öğrencilerinin %7’sinin ($n=13$), sağlık

alanı dışındaki öğrencilerin %16,9’unun ($n=30$) bir işte çalıştığı, hemşirelik öğrencilerinin %47’sinin ($n=87$), sağlık alanı dışındaki öğrencilerin ise %77,4’ünün ($n=137$) öğrenci yurdunda kaldığı saptandı. Öğrencilerin çoğunluğunun annelerinin ilköğretim mezunu olduğu (hemşirelik öğrencileri %68,1, sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %54,8), babalarının ise hemşirelik öğrencilerinde %50,8 ile ilköğretim, sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %36,7 ile lise mezunu olduğu belirlendi. Öğrencilerin çoğunluğu çekirdek aile yapısına sahipti (hemşirelik öğrencileri %74,6, sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %69,5).

Tablo 2 incelendiğinde, “Sosyal el yıkama konusunda bilginiz var mı?” sorusuna sağlık alanı dışındaki üniversite öğrencilerinin tamamının, hemşirelik öğrencilerinin ise %71,9’unun “evet” yanıtını verdikleri, “Sosyal el yıkama konusunda bilgiyi nereden aldınız?” sorusuna sağlık alanı dışındaki üniversite

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Sosyodemografik Özellikleri (N=362).

Sosyodemografik Özellikler	Hemşirelik		Sağlık Alanı Dışındaki Bölümler		Toplam	
	ort \pm ss (min-max)		ort \pm ss (min-max)		ort \pm ss (min-max)	
Yaş	19,61 \pm 1,62 (17-30)		20,54 \pm 1,83 (18-30)		20,07 \pm 1,79 (17-30)	
	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet						
Kız	138	74,6	151	85,3	289	79,8
Erkek	47	25,4	26	14,7	73	20,2
Sınıf						
1	80	43,2	68	38,4	148	40,9
2	56	30,2	55	31,1	111	30,7
3	39	21,1	34	19,2	73	20,2
4	10	5,4	20	11,3	30	8,3
Çalışma Durumu						
Evet	13	7,0	30	16,9	43	11,9
Hayır	172	93,0	147	83,1	319	88,1
Anne Eğitim Durumu						
İlköğretim	126	68,1	97	54,8	223	61,6
Lise	44	23,8	62	35,0	106	29,3
Üniversite	15	8,1	18	10,2	33	9,1
Babanın Eğitim Durumu						
İlköğretim	94	50,8	67	27,9	161	44,5
Lise	63	34,1	65	36,7	128	35,4
Üniversite	28	15,1	45	25,4	73	20,2
Aile Yapısı						
Çekirdek	138	74,6	123	69,5	261	72,1
Geniş	43	23,2	38	21,5	81	22,4
Parçalanmış	4	2,2	16	9,0	20	5,5
Yaşadığı Yer						
Ailenin Yanında	48	25,9	19	10,7	67	18,5
Akrabaların Evinde	16	8,6	6	3,4	22	6,1
Arkadaşların Evinde	34	18,4	15	8,5	49	13,5
Öğrenci Yurdunda	87	47,0	137	77,4	224	61,9

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal El Yıkamaya İlişkin Bilgi ve Davranışlarının Karşılaştırılması (N=362).

El Yıkama Alışkanlıkları	Hemşirelik		Sağlık Alanı Dışındaki Bölümler		Toplam		χ ²	p
	n	%	n	%	n	%		
Sosyal el yıkama konusunda bilginiz var mı?								
Evet	133	71,9	177	100,0	310	85,6	55,834	0,001*
Hayır	52	28,1	0	0,0	52	14,4		
Sosyal el yıkama konusunda bilgiyi nereden aldınız?								
Ailemden	62	46,6	3	1,7	65	21,0		
Okuldan	44	33,1	174	98,3	218	70,3	154,953	0,001*
Yazılı ve görsel medyadan	27	20,3	0	0,0	27	8,7		
Günlük El Yıkama Sayısı								
Hiç yıkamıyorum.	5	2,7	3	1,7	8	2,2		
1-2 kez yıkıyorum.	24	13,0	1	0,6	25	6,9	23,765	0,001*
3-5 kez yıkıyorum.	43	23,2	49	27,7	92	25,4		
6-10 kez yıkıyorum.	77	41,6	93	52,5	170	47,0		
11 kez ve üzeri yıkıyorum.	36	19,5	31	17,5	67	18,5		
El Yıkama Nedenleri								
Kirlendiği için	67	36,2	111	62,7	178	49,2		
Mikroorganizmalardan arındırmak için	69	37,3	66	37,3	135	37,3	59,795	0,001*
Kendimi ve etrafımdakileri enfeksiyondan korumak için	49	26,5	0	0,0	49	13,5		
El Yıkamama Nedenleri*								
Lavabo uzak olduğunda	105	56,8	67	37,9	172	47,5	12,962	0,001*
Gerek görmediğim zaman	102	55,1	77	43,5	179	49,4	4,896	0,027*
Zamanım yoksa	95	51,4	87	49,2	182	50,3	0,175	0,676
Sabun yoksa	96	51,9	65	36,7	161	44,5	8,428	0,004*
El yıkamada kullanılan maddeler yan etki oluşturuyorsa	92	49,7	9	5,1	101	27,9	89,627	0,001*
Unutursam	102	55,1	166	93,8	268	74,0	70,290	0,001*
Elleri Yıkamada Kullanılan Ürün*								
Su-katı sabun	49	26,5	64	36,2	113	31,2	3,941	0,047*
Su-sıvı sabun	168	90,8	97	54,8	265	73,2	59,793	0,001*
Yalnızca su	27	14,6	1	0,6	28	7,7	23,021	0,001*
El dezenfektanı	47	25,4	14	7,9	61	16,9	19,762	0,001*
Kolonyalı mendil	45	24,3	122	68,9	167	46,1	72,413	0,001*
Kağıt havlu	55	29,7	35	19,8	90	24,9	4,799	0,028*
Havlu	52	28,1	53	29,9	105	29,0	0,148	0,700
Elleri yıkama süresi								
5-10 saniye	24	13,0	109	61,6	133	36,7		
11-15 saniye	50	27,0	67	37,9	117	32,3	164,733	0,001*
15 saniyeden fazla	111	60,0	1	0,6	112	30,9		
Elleri Kurulama Durumu								
Her zaman kurularım.	110	59,5	17	9,6	127	35,1		
Bazen kurularım.	64	34,6	160	90,4	224	61,9	120,127	0,001*
Hiçbir zaman kurulamam.	11	5,9	0	0,0	11	3,0		

ki-kare Testi. *p<0,05

*El yıkama nedeni ve elleri yıkamada kullanılan ürünlerde birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

öğrencilerinin %98,3'ünün, hemşirelik öğrencilerinin %33,1'inin "okuldan" yanıtını verdikleri, "Günlük el yıkama sayınız kaçtır?" sorusu sorulduğunda, hemşirelik öğrencilerinin %19,5'inin, diğer bölümlerdeki öğrencilerin %17'5'inin, "11 kez ve üzeri yıkarım." yanıtını verdikleri; "el yıkama nedenleri" sorulduğunda, hemşirelik öğrencilerin %36,2'sinin, diğer bölümlerdeki üniversite öğrencilerinin %62,7'sinin "kirlendiği için" yanıtını verdikleri belirlendi. Öğrencilere "el yıkamama nedenleri" sorulduğunda, hemşirelik öğrencilerinin (%56,8) "lavabo uzak olduğu için", diğer bölümdeki öğrencilerin (%93,8) "unu-

tursam" yanıtını verdikleri, "el yıkamada kullandıkları ürünler" sorulduğunda hemşirelik öğrencilerinin çoğunlukla (%90,8) "su ve sıvı sabun", diğer bölümlerdeki üniversite öğrencilerinin ise çoğunlukla (%68,9) "kolonyalı mendil" yanıtını verdikleri, "el yıkama süresi" sorulduğunda, hemşirelik öğrencilerinin %60'ının, diğer bölümdeki öğrencilerin ise %0,6'sının "15 saniyeden fazla" yanıtını verdikleri; "ellerini kurulama durumları" sorgulandığında, hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun (%59,5) diğer öğrencilerin ise %9,6'sının "her zaman kurularım" yanıtını verdikleri ve bu bulguların hemşirelik öğrencilerinin

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal El Yıkamaya İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması (N=362).

Sosyal El Yıkamaya İlişkin Görüşler	Hemşirelik		Sağlık Alanı Dışındaki Bölümler		Toplam		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Elleri soğuk suyla yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	27	14,6	33	18,6	60	16,6	15,699	0,001*
Katılmıyorum	128	69,2	88	49,7	216	59,7		
Fikrim yok	30	16,2	56	31,6	86	23,8		
Elleri ılık suyla yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	154	83,2	149	84,2	303	83,7	1,564	0,458
Katılmıyorum	16	8,6	10	5,6	26	7,2		
Fikrim yok	15	8,1	18	10,2	33	9,1		
Elleri sıcak suyla yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	80	43,2	48	27,1	128	35,4	12,320	0,002*
Katılmıyorum	76	41,1	82	46,3	158	43,8		
Fikrim yok	29	15,7	47	26,6	76	21,0		
Elleri sabunla yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	162	87,6	172	97,2	334	92,3	14,034	0,001*
Katılmıyorum	19	10,3	2	1,1	21	5,8		
Fikrim yok	4	2,2	3	1,7	7	1,9		
Elleri yıkarken saat vb. çıkarılması gerekir.								
Katılıyorum	143	77,3	112	63,3	255	70,4	8,886	0,012*
Katılmıyorum	27	14,6	38	21,5	65	18,0		
Fikrim yok	15	8,1	27	15,3	42	11,6		
Elleri yıkarken yüzüklerin çıkarılması gerekir.								
Katılıyorum	152	82,2	124	70,1	276	76,2	11,279	0,004*
Katılmıyorum	23	12,4	25	14,1	48	13,3		
Fikrim yok	10	5,4	28	15,8	38	10,5		
El bileklerini yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	152	82,2	138	78,0	290	80,1	3,345	0,188
Katılmıyorum	16	8,6	12	6,8	28	7,7		
Fikrim yok	17	9,2	27	15,3	44	12,2		
Elleri en az 15 saniye yıkamak gerekir.								
Katılıyorum	159	85,9	156	88,1	315	87,0	9,871	0,007*
Katılmıyorum	18	9,7	5	2,8	23	6,4		
Fikrim yok	8	4,3	16	9,0	24	6,6		
Elleri yıkadıktan sonra kurulamak gerekir.								
Katılıyorum	160	86,5	157	88,7	317	87,6	5,016	0,081
Katılmıyorum	18	9,7	8	4,5	26	7,2		
Fikrim yok	7	3,8	12	6,8	19	5,2		

Ki-Kare Testi, *p<0,05

lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlendi (p<0,05).

Tablo 3'te her iki gruptaki öğrencilerin çoğunluğunun “elleri ılık suyla yıkamak gerekir” söylemine (hemşirelik %83,2, diğer bölümler %84,2) “katılıyorum” yanıtını verdikleri ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı (p=0,458) belirlendi. Hemşirelik öğrencilerinin %87,6'sının ve diğer bölümlerdeki öğrencilerin %97,2'sinin “Elleri sabunla yıkamak gerekir.” söylemine, hemşirelik öğrencilerinin %77,3'ünün ve diğer bölümlerdeki öğrencilerin %63,3'ünün “Elleri yıkarken saat vb. çıkarılması gerekir.” söylemine, hemşirelik öğrencilerinin %82,2'sinin ve diğer bölümlerdeki öğrencilerin

%70,1'inin “Elleri en az 15 saniye yıkamak gerekir.” söylemine, hemşirelik öğrencilerinin %85,9'unun diğer bölümlerdeki öğrencilerin %88,1'inin “Elleri yıkarken yüzüklerin çıkarılması gerekir.” söylemine “katılıyorum” yanıtını verdikleri ve tüm bu bulguların hemşirelik bölümü öğrencilerinin lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptandı (p<0,05).

Tablo 4 incelendiğinde, yemekten önce (hemşirelik %68,1, diğer bölümler 51,4), yemekten sonra (hemşirelik %80,5, diğer bölümler %66,1), tuvaletten önce (hemşirelik %34,6, diğer bölümler 14,1), dışarıdan eve gelince (hemşirelik %76,2, diğer bölümler %57,1), para alışverişinden sonra (hemşirelik %42,2,

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal El Yıkamaya İlişkin Davranışlarının Karşılaştırılması (N=362).

Sosyal El Yıkamaya İlişkin Davranışlar	Hemşirelik		Sağlık Alanı Dışındaki Bölümler		Toplam		χ ²	p
	n	%	n	%	n	%		
Yemekten önce ellerimi yıkarım.								
Her zaman	126	68,1	91	51,4	217	59,9	10,501	0,001*
Bazen	59	31,9	86	48,6	145	40,1		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Yemekten sonra ellerimi yıkarım.								
Her zaman	149	80,5	117	66,1	266	73,5	9,678	0,002*
Bazen	36	19,5	60	33,9	96	26,5		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Tuvaletten önce ellerimi yıkarım.								
Her zaman	64	34,6	25	14,1	89	24,6	23,991	0,000*
Bazen	88	47,6	94	53,1	182	50,3		
Hiçbir zaman	33	17,8	58	32,8	91	25,1		
Tuvaletten sonra ellerimi yıkarım.								
Her zaman.	171	92,4	170	96,5	341	94,2	2,161	0,142
Bazen	14	7,6	7	4,0	21	5,8		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Dışarıdan eve gelince ellerimi yıkarım.								
Her zaman	141	76,2	101	57,1	242	66,9	14,975	0,000*
Bazen	44	23,8	76	42,9	120	33,1		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Hayvanlara dokunduktan sonra ellerimi yıkarım.								
Her zaman	147	79,5	127	71,8	274	75,7	2,921	0,087
Bazen	38	20,5	50	28,2	88	24,3		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Ellerimi kirli gördüğüm zaman yıkarım.								
Her zaman	160	86,5	170	96,0	330	91,2	10,256	0,001*
Bazen	25	13,5	7	4,0	32	8,8		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Yemek hazırlamadan önce ellerimi yıkarım.								
Her zaman	153	82,7	138	78,0	291	80,4	1,287	0,257
Bazen	32	17,3	39	22,0	71	19,6		
Hiçbir zaman	-	-	-	-	-	-		
Para alışverişinden sonra ellerimi yıkarım.								
Her zaman	78	42,2	51	28,8	129	35,6	11,486	0,003*
Bazen	89	48,1	90	50,8	179	49,4		
Hiçbir zaman	18	9,7	36	20,3	54	14,9		

ki-kare Testi, *p<0,05

diğer bölümler %28,8) söylemlerine verilen “Her zaman ellerimi yıkarım.” yanıtlarının hemşirelik öğrencilerinin lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı olduğu belirlendi (p<0,05).

TARTIŞMA

Bireyin kendi alacağı koruyucu önlemler onun sağlıklı bir yaşam sürmesine yardımcı olacaktır. Hastalıkların oluşmasını engellemek için alınan koruyucu önlemlerin başında kişisel hijyen uygulamaları gelmektedir. Bu uygulamalardan en önemlisi ise bireyin sosyal el yıkama bilgi ve davranışlarının geliştirilmesidir^(22,23). Bir meta analiz çalışmasında el yıkamanın oral fekal yolla bulaşan hastalıkları % 42-47 arasında azalttığı gösterilmiştir⁽²⁴⁾. Diğer bir meta

analiz çalışmasında ise, el yıkamanın solunum sistemi hastalıklarını %6-44 oranında azalttığı bildirilmiştir⁽¹⁰⁾.

El yıkama alışkanlıklarına yönelik yapılan çalışmaların genellikle ilköğretim öğrencilerinde yapıldığı görülmektedir^(8,22,25). Üniversite öğrencileri ile yapılan el yıkama çalışmalarının ise çoğunlukla hekim ve hemşirelik grubu üzerinde yapıldığı bildirilmektedir^(9,11). Araştırmamız ise İstanbul'daki bir üniversitede öğrenim gören öğrencilerin sosyal el yıkama ile ilgili görüşleri ve uygulamalarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (%71,9), sağlık alanı dışındaki üniversite öğrencilerinin tamamının sosyal el yıkamaya ilişkin bilgilerinin olduğu belirlenmiştir. Sağlık

eğitimi almalarına rağmen, hemşirelik öğrencilerinin el yıkama konusunda bilgilerinin diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre düşük olması düşündürücüdür. Bunun nedeninin hemşirelikte öğrenim gören öğrencilerin çoğunluğunun birinci sınıfın güz döneminde öğrenim görüyor olması ve henüz el yıkama konusunda eğitim almamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin yalnızca %19,5'inin ve sağlık alanı dışındaki öğrencilerin %17,5'inin günde "11 kez ve üzeri el yıkarım." yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Sosyal el yıkama ile ilgili bazı görüşleri ve tutumlarının incelendiği çalışmada ise 11 kez ve üzerinde elini yıkayanların yüzdesi %41,5 olarak saptanmıştır ⁽¹⁾. Üniversite öğrenci yurtlarında yapılan bir çalışmada ise odalara, banyolara, dinlenme odalarına sabun konulması sonucunda, öğrencilerin ellerini daha sık yıkadığını üst solunum yolu enfeksiyonları sıklığında %39,9 oranında azalma olduğu bulunmuştur ⁽²⁶⁾. Literatürde el yıkama nedenleri, el temizlik ürünlerinin cildi kurutması, sabun ya da kağıt havlu yokluğu, meşgul olunması ya da unutulmuş olması olarak gösterilmiştir ^(1,25,27). Araştırmada öğrencilere "ellerini yıkamama nedenleri sorulduğunda", hemşirelik öğrencilerinin çoğunlukla "el yıkamada kullanılan maddeler yan etki oluşturuyorsa" ve "lavabo uzak olduğunda" yanıtlarını verdiği, sağlık alanı dışındaki öğrencilerin ise çoğunlukla "unutursam" ve "zamanım yoksa" yanıtlarını verdiği gözlenmiştir. El yıkama konusunda yapılacak her türlü müdahalenin daha etkili olabilmesi için el yıkamama nedenlerinin dikkate alınması uygun olacaktır. Araştırmamızda, el yıkama sıklığının düşük olmasının nedeni her iki grup öğrencilerinin çoğunluğunun yurttan kalması ve lavaboların odaların dışında olması olabilir. El yıkamanın su ve sabunla yapılması sonucu geçici floranın çoğu uzaklaştırılabilmektedir. Eller akan su altında durulanmalı ve kağıt havlu ile kurulmalıdır ⁽⁴⁾. Araştırmada da, hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun (%90,8) ellerini su ve sıvı sabun ile yıkadıkları ve her zaman kuruladıkları (%59,5) bildirilmiştir. Sağlık alanı dışında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin tamamının (%100) sosyal el yıkamaya ilişkin bilgilerinin olduğunu belirtmeleri ancak ellerini çoğunlukla kolonyalı mendil ile sildiklerini (%68,9) ve yalnızca %9,6'sının ellerini her zaman kuruladıklarını belirtmiş olmaları sağlık alanı dışındaki öğrencilerin doğru

bilgiyi özümseme ve davranışa dönüştürme konusunda bilinçli olmadıklarını düşündürmektedir.

CDC'nin su ve sabunla yapılan sosyal el yıkama için önerdiği süre en az 15 saniyedir ⁽¹⁷⁾. Araştırmada, "el yıkama süresi" sorusu sorulduğunda, hemşirelik öğrencilerinin %60'ının diğer öğrencilerin ise yalnızca %0,6'sının "15 saniyeden fazla" yanıtını verdikleri ve bu durumun hemşirelik bölümünde okuyan öğrenciler lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin el yıkama bilinci, el yıkama uygulamaları ve farkındalıkları ile ilgili yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %46,4'ünün "15 saniyeden uzun" süre ellerini yıkadıkları bildirilmiştir ⁽²⁸⁾. Üniversite öğrencilerinde yapılan diğer bir çalışmada ise öğrencilerin yalnızca %2'sinin ellerini "10 ve daha üstü saniyede" yıkadıkları belirtilmiştir ⁽²⁹⁾. Uygun el yıkama süresine üniversite öğrencilerinin uyumu hem araştırmamızda hem de literatürde düşük bulunmuştur. Bu nedenle öğrencilere el yıkama sıklığı, süresi ve tekniği konularında eğitim verilmesi yararlı olacaktır. Araştırmada hemşirelik ve sağlık alanı dışında öğrenim gören öğrencileri arasında el yıkamaya ilişkin görüşler açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu görüşlerden "Eller yıkanırken bilezik ve saatin çıkarılması gereklidir." gibi az bilinen uygulamalar sağlık alanı dışında öğrenim gören öğrencilerde daha düşüktür. Bu durumun nedeni yukarıda da belirtildiği gibi iki grup öğrencilerinin aldıkları eğitimin farklı olması olabilir.

Tuvaletten sonra ve yemek yemeden önce el yıkama, oral fekal yolla bulaşan hastalıkların önlenmesinde kritik öneme sahip olduğu için diğer el yıkama davranışlarından ayrılmaktadır. Diğer ülkelerde yapılan çalışmalarda da ⁽³⁰⁾; Türkiye'de yapılan çalışmalarda da ⁽¹⁹⁾ çalışmamıza benzer şekilde tuvaletten sonra el yıkama sıklığı, genellikle en yüksek sıklığa sahip olan el yıkama davranışı olarak belirlenmiştir (hemşirelik %92,4 diğer öğrenciler %96,5). Yemek hazırlanmadan ve yemek yemeden önce ellerin yıkanması, tuvaletten sonra ellerin yıkanması kadar önemli olduğu halde, çalışmamızda başka benzer çalışmalarda olduğu gibi ^(19,30,31) yemekten önce el yıkama sıklıkları hemşirelik öğrencilerinde (%68,1) diğer öğrencilere göre (%51,4) daha yüksek olmakla birlikte, her iki grupta da tuvaletten sonra el yıkama sıklığının altında bulunmuştur. Öğrencilere el yıkama konusunda verilecek eğitimde tüm kuralların ve uygulamaların gör-

sel ve yazılı olarak ayrıntılı olarak öğretilmesinin oral-fekal yolla bulaşan hastalıkların yayılmasının önlenmesi açısından yararları olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu sonuçlar doğrultusunda, hemşirelik öğrencilerinin sosyal el yıkamanın gerekliliği ve el yıkama davranışının sürdürülmesi konusunda sağlık alanı dışındaki öğrencilere göre daha bilinçli oldukları fakat her iki grubun da bu konuda eğitim gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. Sağlık alanında ve dışında öğrenim gören tüm öğrenciler için el yıkama gerektiren durumlar, el yıkamanın önemi, el yıkama tekniği ve süresine ilişkin okullarda konu ile ilgili eğitim çalışmalarının yapılması, öğrencilerin bilgi düzeylerinin artırılması yararlı olacaktır. Toplumda el yıkama yetişkinler tarafından çoğunlukla sıradan bir iş gibi görüldüğü için bu konuda verilen eğitimler alışkanlık kazandırmada çok başarılı olamamaktadır. Ancak gençlere yeni bir davranış yapısı kazandırmak, yetişkinlerin ön yargı, yanlış inanış ve alışkanlıklarla sabitlenmiş tutum ve davranışlarını değiştirmekten daha kolay olabilir. Öğrencilere küçük gruplar halinde eğitimler verilmeli ve el yıkamaya yönelik davranış değişiklikleri olup olmadığı belirlenmelidir. Olumlu gelişim göstermeyen öğrenciler bireysel eğitim programlarına alınarak el yıkamanın önemi konusunda olumlu değişim göstermesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Üner S, Sevcen F, Başaran E, Balcı C, Bilaloğlu B. Bir sağlık ocağına başvuran kişilerin sosyal el yıkama ile ilgili bazı bilgi ve tutumların saptanması. TAF Prev Med Bull. 2009;8(3):207-16.
2. Hancı H, Ayyıldız A, Çelebi. Hasta ziyaretleri için hastaneye gelen kişilerin ziyaret öncesi ve sonrası el floralarının karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi Vet. Bil. Derg. 2012;7(2):113-21.
3. Jeong JS, Choi IH, In H, Paek KR, Park KD. A nationwide survey on the hand washing behaviour and awareness. J Prev Med Public Health. 2007;40(3):197-204. [CrossRef]
4. Günaydın M. El hijyeni. Antibiyotik ve Kemoterapi Dergisi. 2012;26:306-8.
5. Dobe M, Mandal R N, Jha A. Social determinants of good hand-washing practice (ghp) among adolescents in a rural indian community. Family & Community Health. 2014;36(2):172-7. [CrossRef]
6. Şen S, Sönmezoğlu M, Akbal E, Uğur E, Afacan S. Bir üniversite hastanesinde sağlık personelinin el hijyeninde beş indikasyona uyumu. Klimik Dergisi. 2013;26(1):17-20.
7. Cairncross S, Hunt C, Boisson S, Bostoen K, Curtis V, Fung IC. Water, sanitation and hygiene for the prevention of diarrhoea. Int J Epidemiol. 2010;39(1):193-205. [CrossRef]
8. Dangour AD, Watson L, Cumming O, Boisson S, Che Y, Velleman Y, et al. Interventions to improve water quality and supply, sanitation and hygiene practices, and their effects on the nutritional status of children. The Cochrane Library. 2013;8(8):1-102. [CrossRef]
9. Ariyaratne MHJD, Gunasekara TDCP, Weerasekara MM, Kottahachchi J, Kudavidanage BP, Fernando SSN. Knowledge, attitudes and practices of hand hygiene among final year medical and nursing students at the University of Sri Jayewardenepura. Sri Lankan Journal of Infectious Diseases. 2013;3(1):15-25. [CrossRef]
10. Rabie T, Curtis V. Handwashing and risk of respiratory infections: a quantitative systematic review. Tropical Medicine and International Health. 2006;11(3):258-67. [CrossRef]
11. Sharma AK, Saxena S, Sharma S. Hand washing knowledge, attitude and practices among medical students. Indian Journal Of Scientific Research. 2016;7(1):159-64.
12. Popovska K, Zdravkovska M, Blazevska B, Icev K, Eftimovski G. Implementation of proper hand hygiene among microbiological laboratory workers respectively to WHO guidelines. Macedonian Journal of Medical Sciences. 2012; 5(2):147-51.
13. Salama MF, Jamal WY, Al Mousa H, Al-AbdulGhani KA, Rotimi V. The effect of hand hygiene compliance on hospital-acquired infections in an ICU setting in a Kuwaiti Teaching Hospital. Journal of Infection and Public Health. 2013;6(1):27-34. [CrossRef]
14. Park HY, Kim S K, Lim YJ, Kwak SH, Hong MJ, Mun HM, et al. Assessment of the appropriateness of hand surface coverage for health care workers according to World Health Organization Hand Hygiene Guidelines. American Journal of Infection Control. 2014;42(5):559-61. [CrossRef]
15. Kumar JK, Patthi B, Singla A, Gupta R, Prasad M, Pandita V, et al. Graphical assessment technique-an objective, comprehensive and comparative hand hygiene quantification tool. Journal of Clinical and Diagnostic Research. 2016;10(8):118-22. [CrossRef]
16. Kampf G, Reichel M, Feil Y, Eggerstedt S, Kaulfers PM. Influence of rub-in technique on required application time and hand coverage in hygienic hand disinfection. BMC Infectious Diseases. 2008;8(1):149-60. [CrossRef]
17. Boyce JM, Pittet D. Guideline for hand hygiene in health-care settings: recommendations of the healthcare infection control practices advisory committee and the

HICPAC/SHEA/APIC/IDSA hand hygiene task force. American Journal of Infection Control. 2002; 30(8):1-46. [\[CrossRef\]](#)

18. World Health Organization. WHO Guidelines On Hand Hygiene in Health Care: First Global Patient Safety Challenge. 2009. http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241597906_eng.pdf. (Erişim Tarihi: 18.03.2017).

19. Sağlık Bakanlığı Sağlıkın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Türkiye El Yıkama Araştırması-TEYA. 2012;1-56.

20. Zhou G, Jiang T, Knoll N, Schwarzer R. Improving hand hygiene behaviour among adolescents by a planning intervention. Psychology, Health & Medicine. 2015;20(7):824-31. [\[CrossRef\]](#)

21. Azor-Martínez E, Gonzalez-Jimenez Y, Seijas-Vazquez ML, Cobos-Carrascosa E, Santisteban-Martínez J, Martínez-López JM et al. The impact of common infections on school absenteeism during an academic year. American Journal of Infection Control. 2014;42(6):632-7. [\[CrossRef\]](#)

22. Aslan D, Mermerkaya MU, Kaya FE, Kaya H, Esen E, Koban Y ve ark. Ankara'da bir ilköğretim okulunda el yıkama konusunda yapılmış olan bir müdahale çalışması. Türkiye Klinikleri J Med Sci. 2006;26(2):157-62.

23. Aiello AE, Coulborn RM, Perez V, Larson EL. Effect of hand hygiene on infectious disease risk in the community setting: a meta-analysis. American Journal of Public Health. 2008;98(8):1372-81. [\[CrossRef\]](#)

24. Curtis V, Cairncross S. Effect of washing hands with soap on diarrhoea risk in the community: a systematic review. Lancet. Infect Dis. 2003;3(5):275-81. [\[CrossRef\]](#)

25. Willmott M, Nicholson A, Busse H, Macarthur GJ, Brookes S, Campbell R. Effectiveness of hand hygiene interventions in reducing illness absence among children in educational settings: a systematic review and meta-analysis. Arch Dis Child. 2016;101(1):42-50. [\[CrossRef\]](#)

26. White C, Kolble R, Carlson R, Lipson N, Dolan M, Ali Y at al. The effect of hand hygiene on illness rate among students in university residence halls. American Journal of Infection Control. 2003;31(6):364-70. [\[CrossRef\]](#)

27. Allegranzi B, Storr J, Dziekan G, Leotsakos A, Donaldson L, Pittet D. The first global patient safety challenge "clean care is safer care": from launch to current progress and achievements. J Hosp Infect. 2007;65(2):115-23. [\[CrossRef\]](#)

28. Kim JG, Kim JS. A study on the hand-washing awareness and practices of female university students. Journal of Food Hygiene and Safety. 2009;24(2):128-35.

29. Drankiewicz D, Dundes L. Handwashing among female college students. American Journal of Infection Control. 2003;31(2):67-71. [\[CrossRef\]](#)

30. Ray SK, Zaman FA, Laskar NB. Hand washing practices in two communities of two states of Eastern India: an intervention study. Indian Journal of Public Health. 2010;54(3):126-30. [\[CrossRef\]](#)

31. Aunger R, Schmidt WP, Ranpura A, Coombes Y, Maina PM, Matiko CN et al. Three kinds of psychological determinants for hand-washing behaviour in Kenya. Soc Sci Med. 2010;70(3):383-91. [\[CrossRef\]](#)